

Kettészakadt ország

Éltekornak betudhatóan eddig már négy rendszerváltozásnak voltam tanúja, ha az ötvenhatos forradalom néhány győzedelmes napját nem tekintem annak. Igaz, ezeket sem mind éltem át a hazában, de a legtöbbel személyesen is szembesültem. Az elsőben és a másodikban katona voltam, részben a fronton, részben rövid szabadságokon Budapesten. A harmadik működésének a hazában tanúja, a negyediknek külföldön megfigyelője voltam. A magyar történelemnek abban az időszakában születtem, amikor a nép már túl volt egy sok áldozattal járt első világháborún és két forradalmon, elkezdődött az ország végzetes megcsönkítése, lassan berendezkedni kezdett a Horthy-rendszernek elnevezett két és fél évtizedes uralom és kormányzás. Katonaként, rövid szabadságokkal, a fronton éltem át ennek végnapjait és a nemzeti szocialista, nyilas rendszer fél esztendejét. A háború kimenetele vetett neki véget, megnyitva a szovjet megszállás alatti háromesztendő, ideiglenesnek bizonyult demokratikus rendszer berendezkedését. Ezt váltotta fel a négy évtizedig tartó, sok pusztítást, veszteséget és kárt okozó kommunista önkényuralom, majd ennek vége után az 1989–90-es fordulat, amely demokráciával, politikai szabadságokkal és váltógazdasággal megnyitotta a fejlődés és gyarapodás útjait.

A második világháborút megelőzően és alatta hazánk először három szomszédos ország magyarlakta területeinek egy részét visszakapta, de befejezése után ismét el is vesztette. Ráadásul függetlenségétől kétszer is megfosztották. Szövetségei nemcsak hűséget, de teljes alávetettséget és engedelmisséget követeltek. Mind a hitleri Németország, mind a sztálini Szovjetunió a zsoldos szerep ellátását és teljes azonosulást sürgetett. Az utóbbi kezdetben még tekintettel volt nyugati szövetségeseivel történt korábbi megállapodásaira – a politikai köznyelvben Teheránra, Moszkvára és Jaltára (ahol 1943–1945-ben összegyűltek és tárgyaltak) –, azokra a háborús célokra és háború utáni tervekre, amelyekben a két nyugati nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia a Szovjetunióval egyetértett. Ez a megegyezés Magyarországra vonatkozóan viszonylag nem volt túlságosan hátrányos, mivel ellenőrzése 75–25 százalék arányban megoszlott volna a Szovjetunió és a két nyugati nagyhatalom között. Az országot azonban teljes egészében a szovjet hadsereg foglalta el és szállta meg. Ennek folyamánként Moszkva az ellenőrzést és irányítást magának igényelte, és ezt az igényét teljes mértékben ki is elégítette. Az ország feletti uralmat egyedül gyakorolta, a nyugatiak – amerikaiak és angolok – részvétele merőben formális volt. Hasonlóan ahhoz, ahogyan az olaszországi és görögországi szövetséges ellenőrző bizottság

működésében a nyugatiak ugyancsak korlátozták a szovjet beleszólási jogot. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia ezzel félreérthetetlenül tudomásul vette az érdekszférák létét és elkülönülését, ezzel Európa kettéosztását. A békeszerződés is már ennek szellemében történt, teljesen a szovjet érdekeknek megfelelően és a nyugati szövetségesek hallgatóságos belenyugvásával.

A két magatartás közé egyenlőségi jelet tenni azonban igazságtalan és méltánytalan lenne. Ahol a nyugatiak döntöttek el az államok és népek jövőjének sorsát, a közakaratra megfelelő politikai rendszerek jöttek létre, nem mindig a nyugati nagyhatalmak tetszésére és kedvére, minden esetben azonban a demokratikus játékszabályok figyelembevételével. Szabad választásokon győztes pártok vagy koalíciók alakítottak kormányt, a kisebbségbe szorultak alkották az ellenzékot. A szovjet uralom alá került államokban az első két-három évben a megszálló hatalom még valamelyes türelmet tanúsított, és némi közszabadságoknak teret engedett. A politikai szervezkedésekre bizonyos megkötöttségekkel és határok között még lehetőség nyílt. A szélsőjobboldali és néhol a jobboldali szervezeteket is a megszállók tilalommal sújtották, a pártok engedélyezése korlátozott volt. Alapításukhoz a szovjet irányítású szövetséges ellenőrző bizottság engedélye szükségeltetett.

Magyarországon minden megszállt országnál valamivel később került sor a teljes szovjetizálásra. 1945 kora őszen még viszonylag szabad választásokat lehetett tartani: október elején budapesti helyhatósági, novemberben pedig országgyűlési választásokat. Mind a kettő a kommunistákkal és szövetségeseikkel szembeni bizalmatlanság jegyében zajlott le. A fővárosban és a nagyrészt munkások lakta Pest környéki helységeken a kommunista-szocialista tábor vereséget szenvedett. Alulmaradt néhány héttel később az országos választásokon is, amennyiben a győzelmet több mint 57 százalékkal a Független Kisgazdapárt szerezte meg, a két munkáspárt csak 17–17 százalékot kapott. Ebből a szovjet megszállók és szövetségeseik azt a következtetést vonták le, hogy többé nem rendeznek szabad választásokat. Némileg azonban még annak volt tekinthető az 1947 nyári választás, amelyen különféle politikai és jogi manipulációk ellenére sem tudtak a kommunisták 22 százaléknál többet szerezni a nyíltan ellenzékiek 40 százalékaival szemben. Utána már csak egylistás szavazásokra került sor.

Megkezdődött az ellenzék megsemmisítése, az ellenfelek és másvéleményűek elhallgattatása, a vallás elleni harc, az államosítások, a kitelepítések és a rendőri terror fokozódása. 1949 tavaszán már csak a kommunista párt maradt a színen. Elkezdődött a sztálini önkényuralom.

Első reménysugárnak Nagy Imre rövid miniszterelnöksége látszott, majd az ötvenhatos enyhülés és a forradalom, hogy annak véres leverése után ismét uralkodóvá válják az önkény és az erőszak. A reményt csak az éltette az emberekben, hogy a történelem tanúsága szerint egyetlen önkényuralom sem tartott az idők végezetéig, és minden zsarnokságnak egyszer vége szakad. A kommunizmusé is bekövetkezett 1989–90-ben.

A zsarnokság falai leomlottak, a hajdan saját erőből megdönthetetlennek hitt kommunista párturalom megszűnt, az emberek fellelegeztek, a korábbi szép álmok

valóságga lettek, és a szabadság diadalmaskodott. Ez sokakat meglepett. (Őszintén be kell vallanom, engem is.) Többektől hallottam, hogy nem kellett meglepődni, mindez előrelátható volt. Valóban, minden zsarnokságnak egyszer vége szakad, a kommunizmus sem kerülhette el; hogy ez mikor következik be, nem igen lehetett megmondani, még a gyakran emlegetett amerikai csillagok háborúja meghirdetett programja után sem. A világ ma elfeledni látszik, hogy mi volt mindebben az emberi elem szerepe. Mihail Gorbacsovra gondolok, neki és belátásos politikájának is tulajdonítható, hogy a megdönthetetlenek és kérlelhetetlenek tartott moszkvai hatalom belátta, nem tarthatja rabságban egész Kelet-Közép-Európát, valamint az Uralon és a Kaukázuson túli részeit. Tudomásul kellett vennie a birodalom széthullását, először a függőségben tartott országok önállóságának visszanyerését, azután az elnyomott népek és tartományok szabadságának és függetlenségének kivívását.

Magyarország tizenöt éve nemcsak papíron, de a valóságban is független, önálló és szabad ország. Ha függetlenségét korlátozza is, amikor nagyobb és tágabb körű társulásokhoz csatlakozik, ezt önnön elhatározásból és tőle előnyt várva teszi, ha úgy látja, hogy érdeke fűződik hozzá, és nem külső parancsnak vagy erőszaknak engedve. Mindenkori kormányainak elemi kötelessége, hogy csak olyan szövetségbe vagy társulásba menjenek bele, amelyből több előnyük származhatik, mint amennyi hátránnyal a távolmaradás jár.

Magyarországot nem a legjobb állapotában érte a szabadság és függetlenség kivívása. Statisztikai adatok és tudományos felmérések bizonyítják, hogy az önállóság elnyerése nem kielégítő erőnlétben és formában találta. A nép ereje fogyni látszik, továbbra is visszaesik a születések száma és a szaporodási arány. A népbetegségek csökkenőben vannak, de elég gyakori a korai halál, változatlanok az alkoholizmus és kábítószer-fogyasztás mutatói. Elszomorító a kórházak és más egészségügyi intézmények állapota. Nyugtalanítóan magas az öngyilkosságok száma. Ijesztő képet kaphatunk a lakosság, különösen az öregek, a nyugdíjasok és járadékosok elszegényedéséről, a nyomorban élők számáról és nélkülözéseiről. Sokan tartoznak a közműveknek, némelyek a havi lakbért sem tudják kifizetni. Magyarország népe egészségét, testi és lelki épségét gyengítő bajokkal lépett be a XXI. századba. Térjed a létbizonytalanság. Nőnek a társadalmi különbségek, kettészakadni látszik a társadalom, gazdagokra és szegényekre oszlik a nép. A hatalmon levők mintha nem látnák a fenyegető veszélyeket, mintha a hajdani uralkodó osztály tagjaihoz hasonlóan csak helyzetük és előjogaik megóvása foglalkoztatná őket. Más nemzetek is küszködnek hasonló nehézségekkel és fogyatékoságokkal, de ezzel senki sem vigasztalhatja magát. Sokkal inkább arra kellene törekednie a hatalmon levőknek és az egész társadalomnak, hogy a bajokon úrrá legyenek, Németh László szavaival élve, a magyarság ismét emelkedő nemzeté váljék.

Ehhez azonban a lakoságnak a mainál jobb közérzetére és a nemzeti ügyekben nagyobb egyetértésre lenne szükség. Ezt nagyban hátráltatja, hogy a politikai és gazdasági vezetők jelentékeny hányada hajdani kommunistákból áll, kiknek viszont rendkívüli előnyük, hogy kiválóan tudnak alkalmazkodni a kor követelmé-

nyeihez, a nemzetközi erőviszonyokhoz és adottságokhoz. A mimikri nagymesterei. Úgy pillantanak ma Washingtonra, mint nem is oly régen Moszkvára, és ugyanolyan kritikátlan követői a nyugati világ vezetőinek, mint hajdan a keletinek. A Nyugaton élő magyarok csodálkozva szemlélik, milyen sikeresek ebben azok, akik nem is olyan régen máshonnan várták az üdvöt. Sajnos, a nyugati kormányok, akármilyen színezetűek is, nem nagyon válogatnak, azokkal lépnek kapcsolatba, akik hatalmon vannak és az együttműködésre hajlandók. Az őszintén demokrata, nemzeti és a kommunista múlttal szakítani kész magyarok, a Nyugat hagyományos barátai, csak akkor számíthatnak annak hatékony segítségére, ha hatalomra kerülnek. A változás kulcsa tehát a magyar választók kezében van.

Aminthogy a kisebbségben élő magyarok is csak akkor reménykedhetnek Magyarország hathatós támogatásában, ha a legfontosabb és legégetőbb nemzeti kérdésekben közmegegyezés születik. Arra kellene törekedni mind a két oldalon, hogy a kapcsolat többségi és kisebbségi magyarok között zavartalan legyen, együttesen dönthessék el, mi szolgálja legjobban az idegen uralom alatt élők érdekeit, és mivel érhető el, hogy az anyaország zavartalanul és eredményesen láthassa el azokat a feladatokat, amelyeket a történelem kiosztott rá.

Mindenekelőtt azon kellene tűnődnie mindenkinek, aki felelősséget érez a nemzet és az ország jövője iránt, hogyan szüntethetők meg a ma sok helyütt észlelhető bajok, hogyan juthatnának közelebb egymáshoz a különböző országokban élő nemzetrészek, mivel szüntethetők meg a nemzeten belüli ellentétek, az egyes nemzetrészekben oly gyakori béktelenség, széthúzás, viszály, a hazában mindenekelőtt az értelmiségen belüli szakadás és az egész társadalomban észlelhető rossz közérzet. Bár érvényesülne a kívánatos változásban a nép gyakran beigazolódott tehetsége, tudása, képzelőereje és vállalkozókedve.

Illyés Gyula szerint „a magyarság nem pusztuló és nem halálba menő, hanem olyan történelmi szenvedésektől meggyötört nép, amelyik képtelen volt eddig betölteni mindazt, amire igénye volt”. A XXI. század elején aligha kívánhatunk most többet, minthogy sikerüljön, ami eddig nem sikerült. ❖

A Hitel februári számának szerzői

Ablonczy László (1945) Budapest
Ács Margit (1941) Budapest
Albert Gábor (1929) Budakeszi
Alexa Károly (1945) Budapest
Almásy Aladár (1946) Budapest
Bogár László (1951) Budapest
Bogárdi Szabó István (1956)
 Budapest

Borbándi Gyula (1919)
 Budapest–München
Csath Magdolna (1943) Zsámbék
Csoóri Sándor (1930) Üröm
Dobos László (1930) Pozsony
Döbrentei Kornél (1946) Budapest
Fasang Árpád (1942) Budapest
Fekete Gyula (1922) Budapest

Kindler József (1929) Dunakeszi
Kodolányi Gyula (1942) Budapest
Nagy Gáspár (1949) Budakeszi
N. Pál József (1957) Budapest
Pozsgay Imre (1934) Budapest
Tornai József (1927) Budapest
Tökéczki László (1951) Budapest
Veres András (1959) Budapest